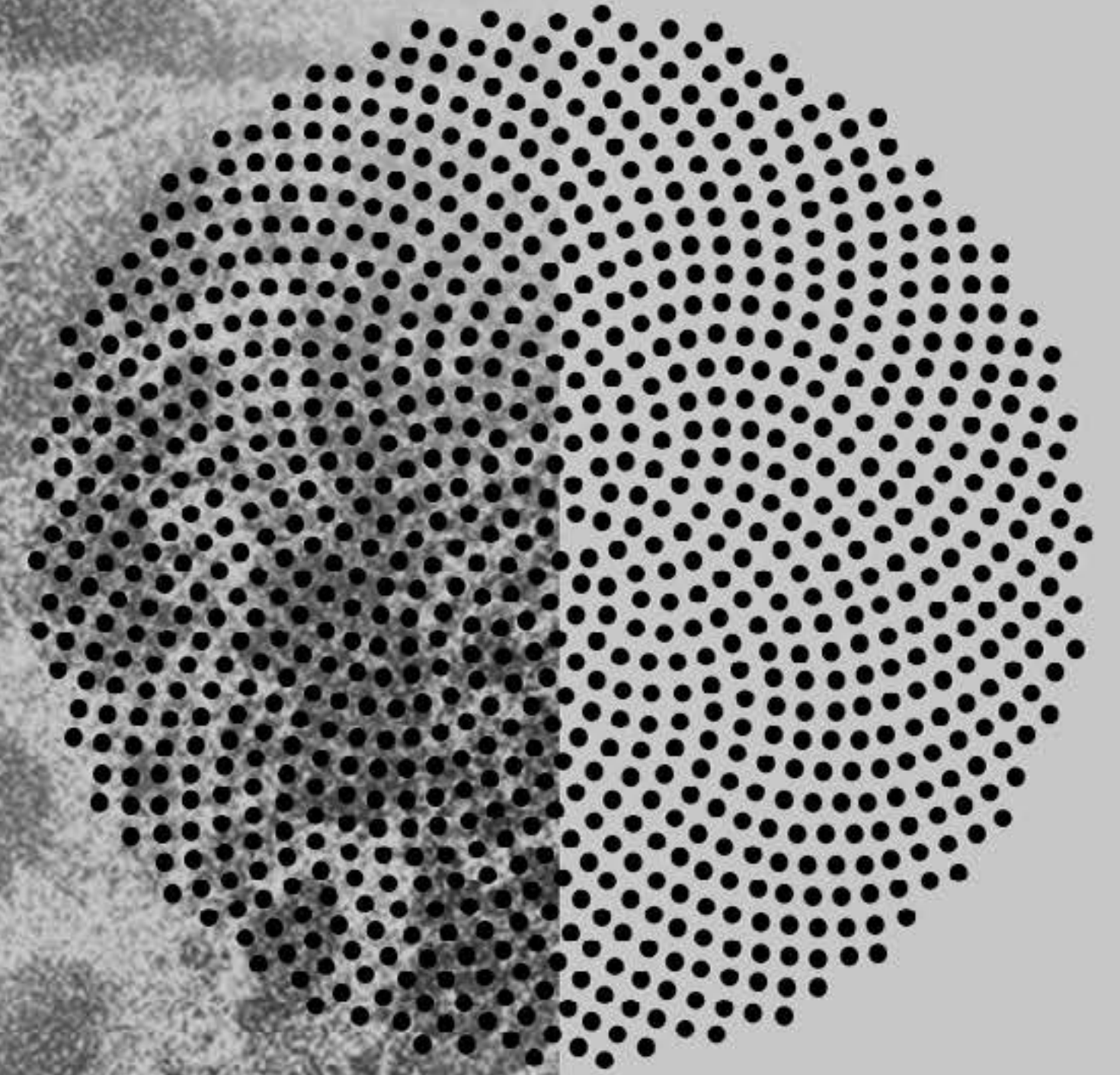

ЩО ТАКЕ ПАМ'ЯТАТИ

**Політики та практики вшанування пам'яті загиблих
військових у російсько-українській війні на Сході України**

(міждисциплінарне дослідження)

з'ясувати особливості політики та практик вшанування пам'яті загиблих військових у російсько-українській війні на сході України.

[illegible]

ДОСЛІДНИЦЬКА КОМАНДА:

Тамара Марценюк — к.соц.н., доцентка кафедри соціології Національного університету «Києво-Могилянська академія», гендерна експертка Української гельсінської спілки з прав людини.

Владислава Осьмак — дослідниця історико-культурологічної частини, членкиня громадської експертної ради Всеукраїнського конкурсу проектів меморіального комплексу «Територія Гідності».

Вікторія Івасик —
юридичний аналітик
ГО «Юридична сотня».

Анна Пашкіна —
юридичний аналітик
ГО «Юридична сотня».

Вікторія Олійник —
юридичний аналітик
ГО «Юридична сотня».

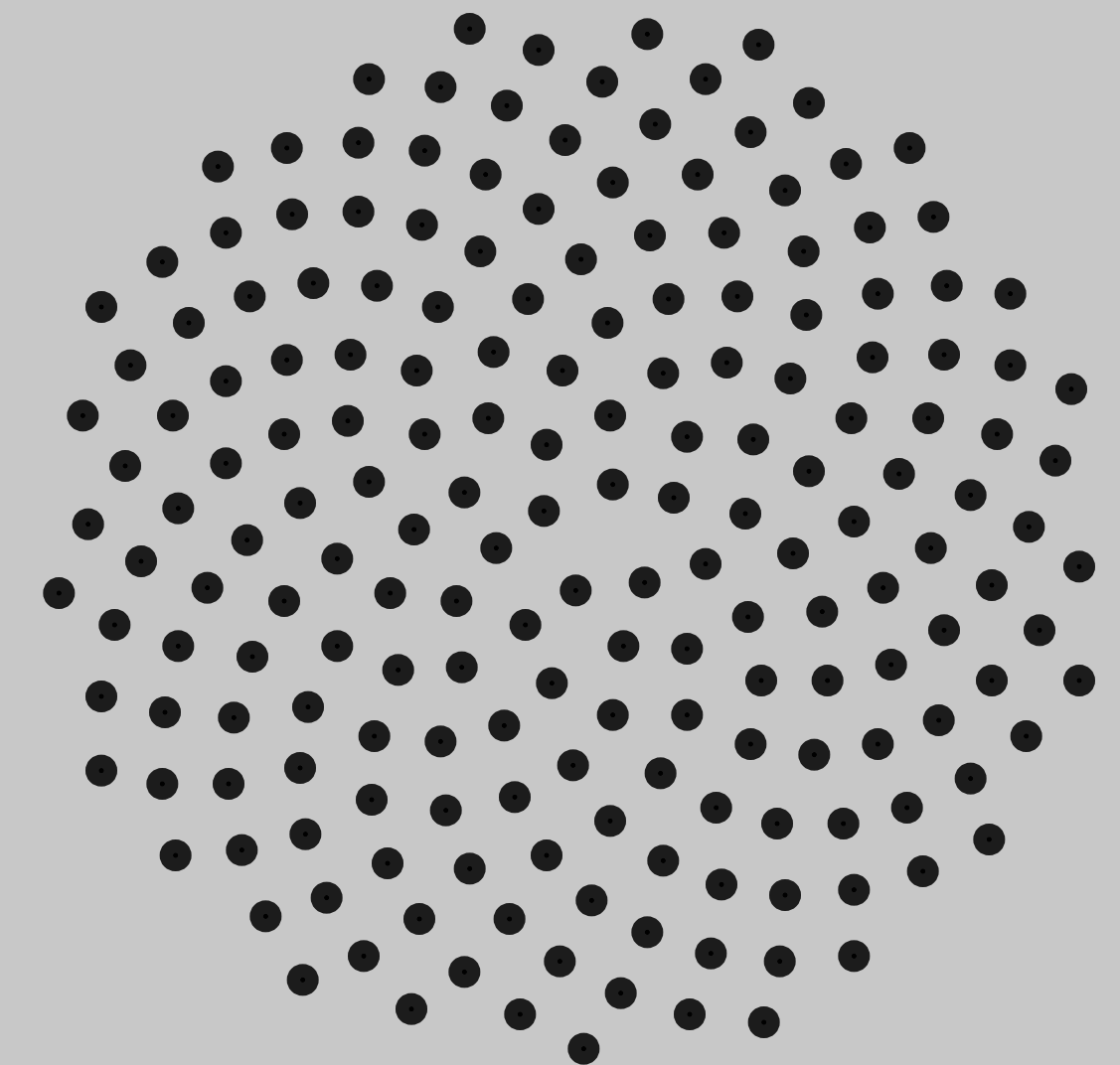

• МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ (1)

Історико-культурологічний, соціологічний і юридичний розділи

Дві частини: кабінетна та польова (емпірична).

- Кабінетна частина: огляд фахових (наукових) вітчизняних і міжнародних досліджень; інформації у ЗМІ; статистичної інформації, законодавчої бази тощо.
- Емпірична частина: якісні і кількісні соціологічні методи.
Польова частина роботи тривала протягом червня-липня 2021 року.

• МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ (2)

- 20 глибинних інтерв'ю (6 чоловіків і 14 жінок), тривалістю від 60 до 80 хвилин (родичі загиблих, військові капелани і психологи, ветерани-побратими загиблих, волонтерки і представниці громадянського суспільства).
- 10 фокусованих інтерв'ю з експертами, 3 панельні дискусії з експертним середовищем.
- Статистичні дані з «Книги пам'яті полеглих за Україну» (липень 2021 року).
- Репрезентативне для України опитування населення (від 16 років), Інфо Сапієнс, липень 2021 року, 1000 респондентів.

• СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ЩОДО ЗАГИБЛИХ НА ВІЙНІ: ЗАГАЛЬНА ЧИСЕЛЬНІСТЬ, СТАТЬ І ВІК

«Книга пам'яті полеглих за Україну»,
яку заснували 22 липня 2014 року.

Станом на **16 червня 2021 року** в книгу внесено

4 415 загиблих

серед них

21 жінка

Загиблі найчастіше належать до вікових груп **26–35** і **36–45 років**.

Наймолодший серед загиблих — 16 років, а найстарший — 66 років.

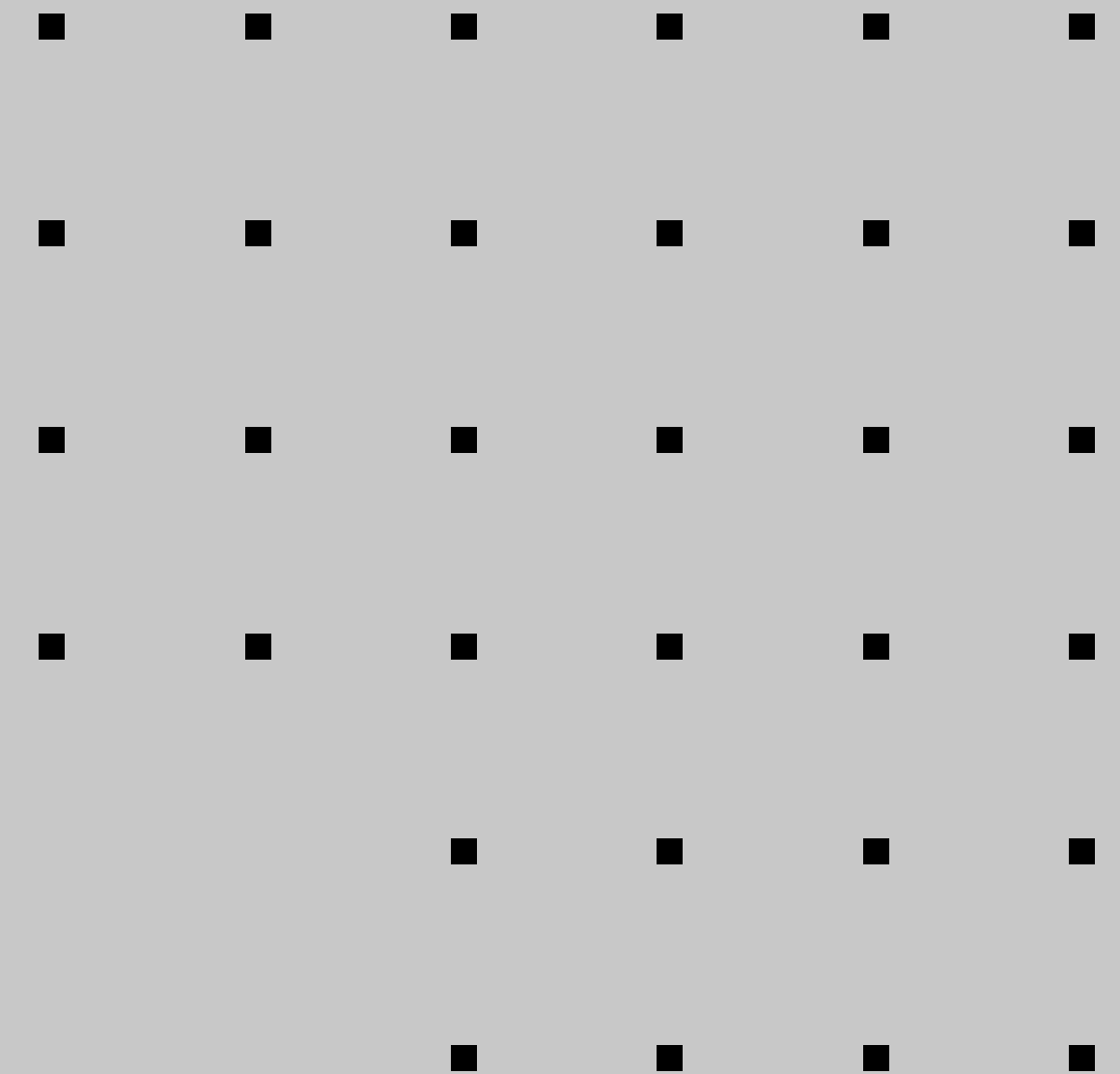
СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ЩОДО ЗАГИБЛИХ НА ВІЙНІ: РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ

Найбільша кількість загиблих у російсько-українській війні походить із Дніпропетровської області (**479 людей**).

Далі йдуть Львівська (**250 людей**) та Житомирська (**229 людей**) області.

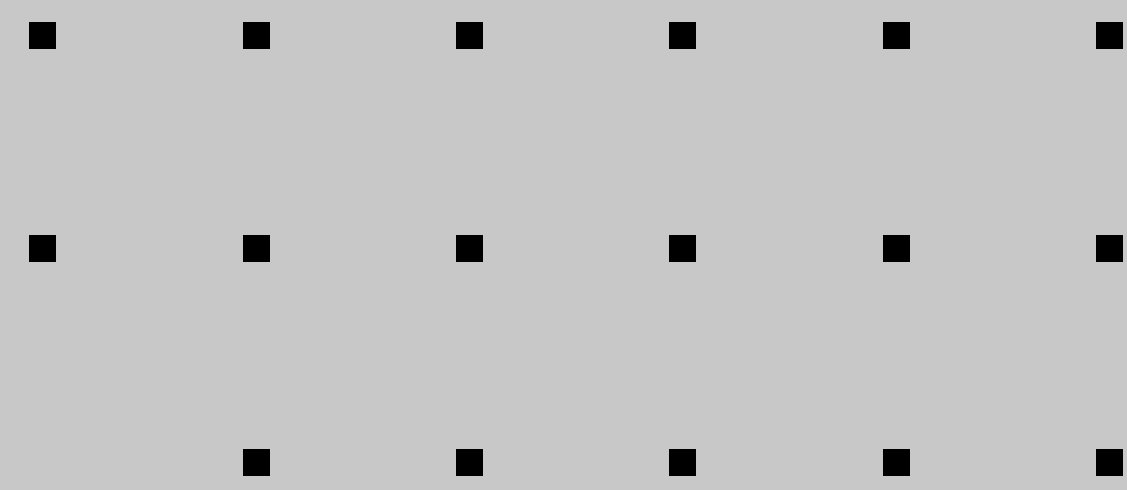
До десятка областей, з яких походять загиблі на війні, входять також Київська, Вінницька, Хмельницька, Волинська, Кіровоградська, Черкаська і Полтавська області.

Серед загиблих — **18 іноземних громадян** із таких країн, як Грузія — 6, Росія — 5, Білорусь — 2, Ічкерія — 1, США — 1, Швеція — 1, Латвія — 1, Естонія — 1.

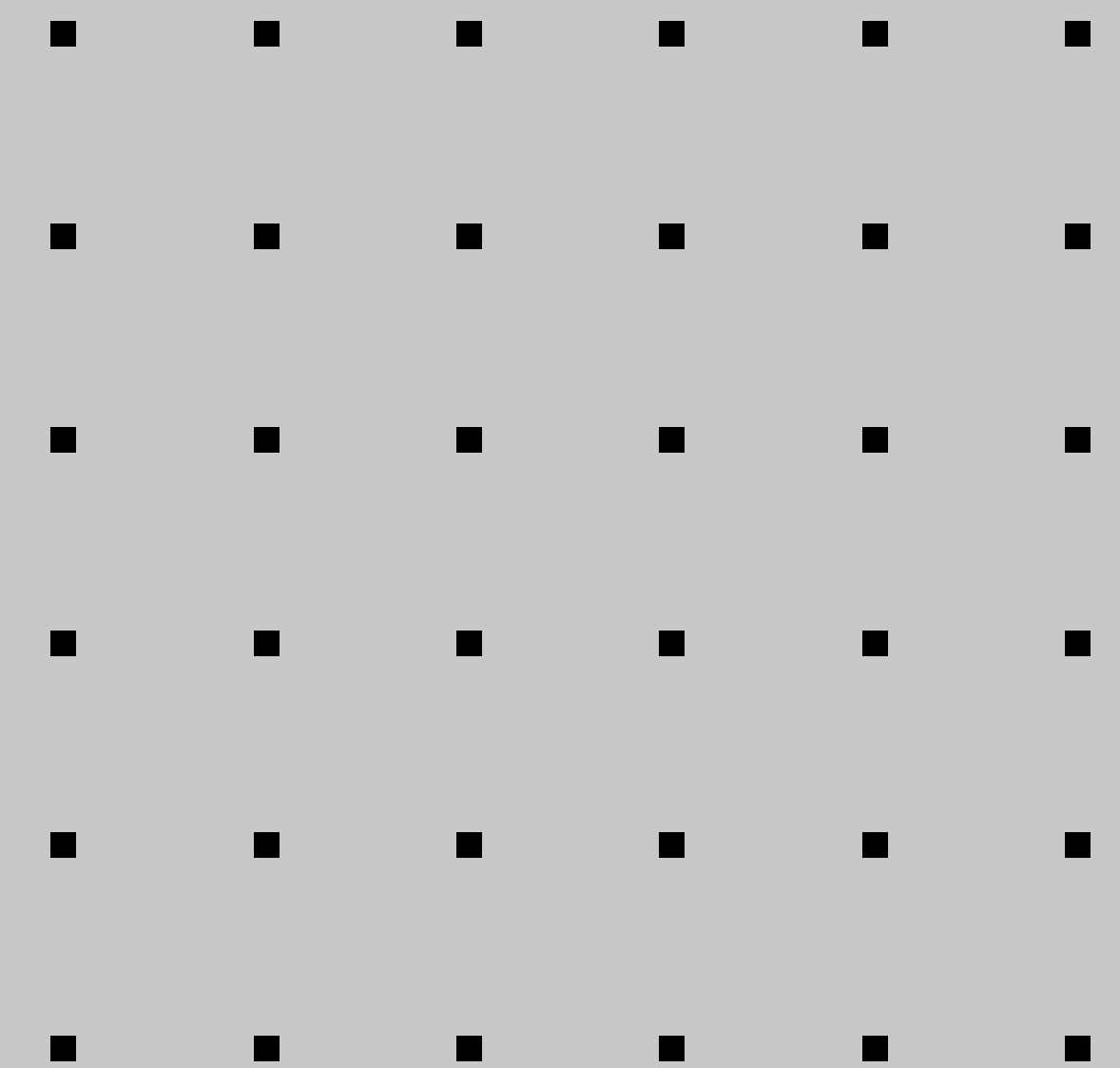
СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ЩОДО ЗАГИБЛИХ НА ВІЙНІ: ПРОФЕСІЙНІ КАТЕГОРІЇ

ветерани війни в Афганістані	27 людей
учасники миротворчих операцій	85 людей
професійні спортсмени — з таких видів спорту як карате, бокс, волейбол, паверліфтинг, фрі-файт, веслування, баскетбол, армрестлінг, кікбоксинг тощо;	29 людей
медики — серед них: лікарі та начальники медичних служб — 16 людей, фельдшери, фармацевти та медичні брати — 11, санітарні інструктори (старші бойові медики) — 27, санітари (бойові медики) — 46;	100 людей
шахтарі	27 людей
лісівники	16 людей
залізничники	10 людей

ВАШЕ СТАВЛЕННЯ ДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДНЯ ПАМ'ЯТІ ЗАХИСНИКІВ УКРАЇНИ? ВІДЗНАЧАЮТЬ 29 СЕРПНЯ, ПРИСВЯЧЕНИЙ ПАМ'ЯТІ ЗАХИСНИКІВ, ЯКІ ЗАГИНУЛИ В БОРОТЬБІ ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, СУВЕРЕНІТЕТ І ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ УКРАЇНИ (ЛИПЕНЬ 2021, N=1000)

Об'єднані варіанти відповідей %

- Підтримка **75,3**
- Складно сказати **14,6**
- Непідтримка **7,1**
- Не відповіли / відмова відповідати **2,9**
- Разом **100**

Очікувано виявлені статистично значущі відмінності у ставленні до запровадження Дня пам'яті захисників України залежно від мови спілкування і регіону проживання респондентів.

ЯКІ СПОСОБИ ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ДОПОМАГАЮТЬ ПЕРЕОСМИСЛИТИ ПОДІЇ ВІЙНИ? МОЖЛИВІСТЬ ОБРАТИ КІЛЬКА ВАРІАНТІВ (ЛИПЕНЬ 2021, N=1000)

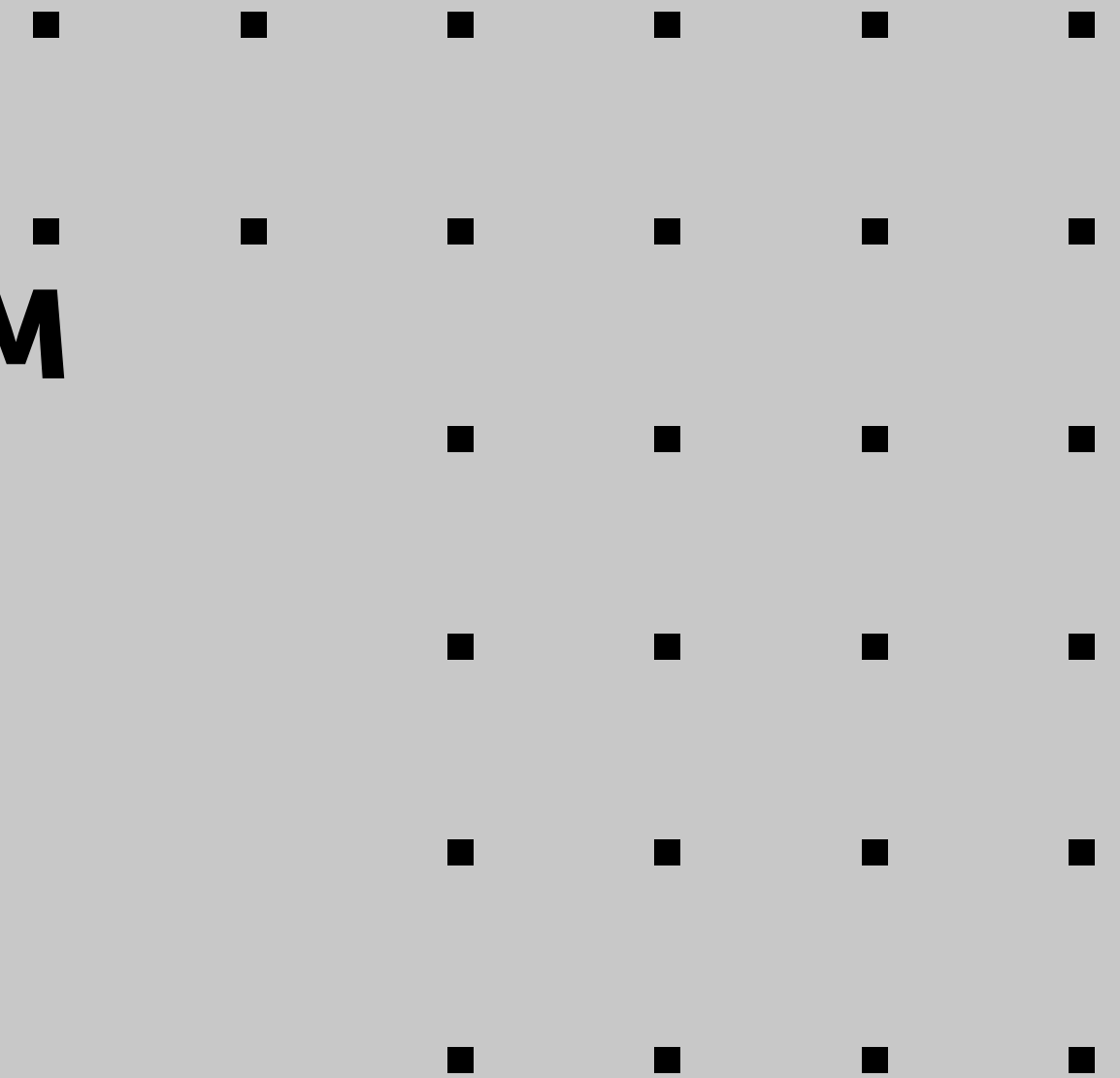
Варіанти відповідей від найбільш до найменш популярних %

• Фільми	56,8	• Спортивні події (підйоми на вершини, марафони тощо)	29,2
• Пам'ятники і пам'ятні дошки	52,6	• Стипендії та інші освітні ініціативи	27,5
• Урочисті події (паради, публічні заходи тощо)	44,2	• Інше	1,9
• Парки, сквери	36,8	• Складно сказати	6,5
• Музичні фестивалі та інші творчі події	32,0	• Не відповіли / відмова відповідати	3,3
• Книги	31,5		

ЯКОЮ МІРОЮ ВИ ПОГОДЖУЄТЕСЯ ЧИ НІ З ТАКИМ ТВЕРДЖЕННЯМ (ЛИПЕНЬ 2021, N=1000, %)

Варіанти відповідей %	Сім'ї загиблих на війні отримують достатньо підтримки з боку держави	Держава гідно вшановує пам'ять загиблих на війні
Однозначно погоджуюся	3,7	6,9
Радше погоджуюся	14,2	22,5
Складно сказати	25,3	22,1
Радше не погоджуюся	28,1	28,4
Однозначно не погоджуюся	20,8	16,3
Не відповіли / відмова відповідати	7,9	3,9
Разом	100	100

**ДЕЯКІ ЛЮДИ ВВАЖАЮТЬ, ЩО ЗАГИБЕЛЬ УКРАЇНСЬКИХ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ — МАРНА ЖЕРТВА, ЯКА НІЧОГО
НЕ ЗМІНИЛА. ІНШІ ВВАЖАЮТЬ, ЩО ЇХНЯ СМЕРТЬ НЕ БУЛА
МАРНОЮ, БО ВОНИ ВИКОНУВАЛИ СВІЙ ОBOB'ЯЗОК І ЗАХИЩАЛИ
КРАЇНУ. ЯКА ТОЧКА ЗОРУ ВАМ БЛИЖЧА? (ЛИПЕНЬ 2021, N=1000, %)**

Варіанти відповідей	%	2021	Опитування КМІС 2017 року
Їхня загибель не є марною		59,6	75
Їхня загибель марна		21,2	16
Інше		1,0	1
Складно сказати		14,6	7
Не відповіли / відмова відповідати		3,6	1
Разом		100	100

ЯКЕ ВАШЕ СТАВЛЕННЯ ДО ВЕТЕРАНІВ І ВЕТЕРАНОК АТО / ООС?

Варіанти відповідей %	Дані КМІС, травень 2019	Дані ІнфоСапієнс, липень 2021
Однозначно позитивне	36,2	50,4
Радше позитивне, ніж негативне	26,2	22,8
Нейтральне	16,3	17,7
Радше негативне, ніж позитивне	5,1	4,9
Однозначно негативне	3,9	1,7
Складно сказати	9,3	1,7
Відмовилися відповідати	2,9	0,8
Разом	100	100

ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВИХ: ІСТОРИЧНИЙ І КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

REMEMBRANCE DAY
Lest We Forget

Tyne Cot Commonwealth War Graves Cemetery and Memorial to the Missing

Джерело: <https://www.cwgc.org/visit-us/find-cemeteries-memorials/cemetery-details/85900/tyne%20cot%20memorial/>

Tyne Cot Commonwealth War Graves Cemetery and Memorial to the Missing

Джерело: <https://www.cwgc.org/visit-us/find-cemeteries-memorials/cemetery-details/85900/tyne%20cot%20memorial/>

EDWARD KIRKMAN
N. J. VICKERY
THE ALGONA ARMY REGIMENT
WFF RONE WAR AGE 25

D.I35032 PRIVATE
R. ALLAN
SOUTH SASKATCHEWAN REGT.
15TH AUGUST 1944 AGE 20

■ ■ **Мененські ворота. Арх. Р.Блумфільд. Іпр, Бельгія (1927)**

Canadian National Vimy Memorial (Франція, 1936)

Джерело: <https://www.pinterest.com/pin/9499849194331207/>

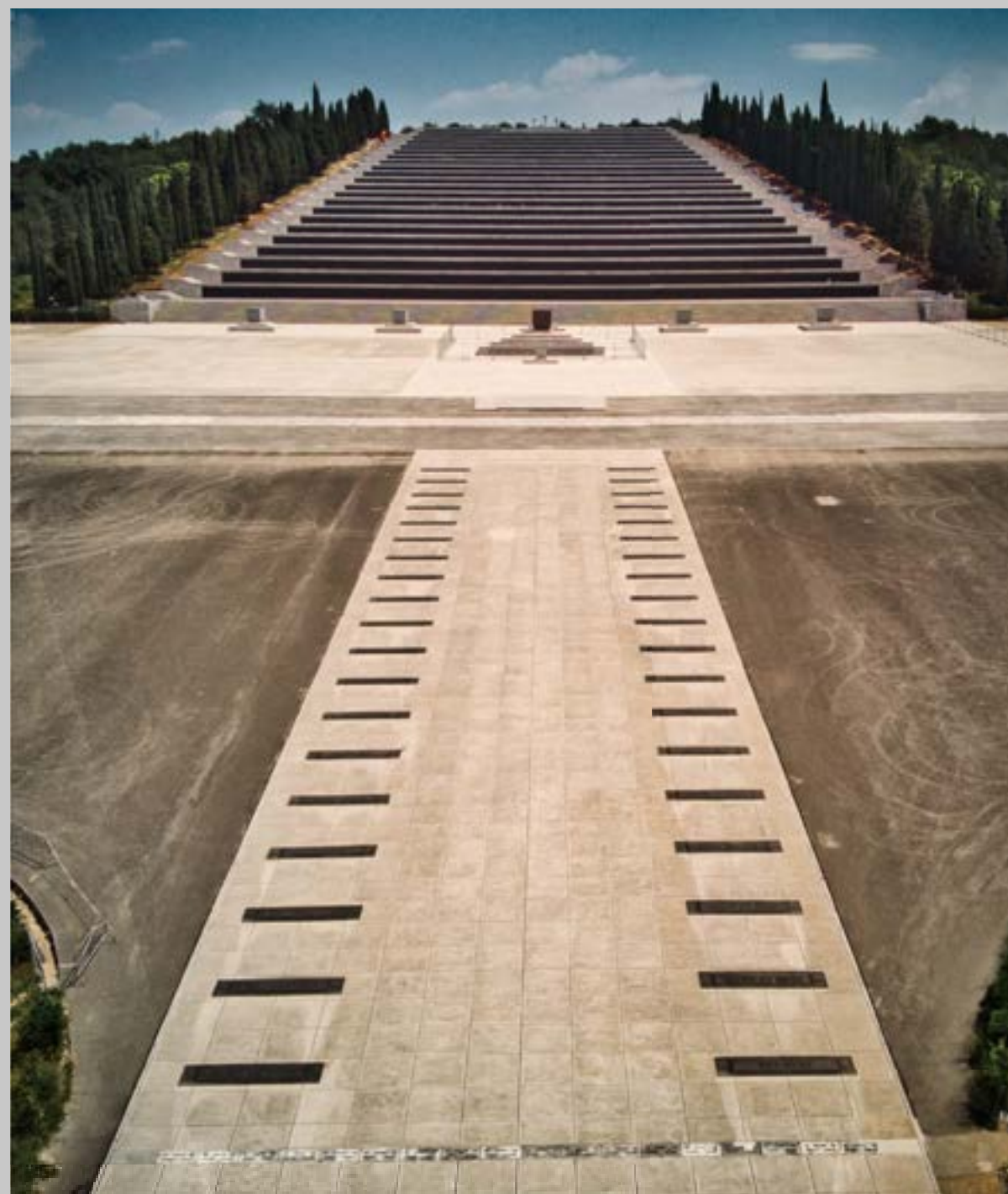
National War Memorial, Оттава, Канада (1925-1938)

Джерело: <https://www.veterans.gc.ca/eng/remembrance/memorials/national-inventory-canadian-memorials/details/9429>

Військове кладовище та осуарій в Douaumont, Франція (1923–1932)

Джерело: <https://www.countrylife.co.uk/architecture/the-worlds-war-memorials-how-other-nations-pay-tribute-to-the-fallen-168223>

**Військовий меморіал у Редіпуля, Італія,
Перша світова війна**

Джерело: <http://www.worldwar1.com/itafront/redipug.htm>

**Військовий цвинтар при Ель Аламейн, Єгипет,
Друга світова війна**

Джерело: <https://www.cwgc.org/visit-us/find-cemeteries-memorials/cemetery-details/2019000/el%20alamein%20war%20cemetery/>

BOLZONA 8 SETTEMBRE 1943 - 28 APRILE 1945
LIBERAZIONE RESISTENZA PER LA LIBERTÀ E LA GIUSTIZIA PER L'ONORE E L'INDIPENDENZA DELLA PATRIA

Memorial to the fallen partisans, Болонья, Италия

Джерело: <https://www.atlasobscura.com/places/monument-to-fallen-partisans>

Дзвін пам'яті

Джерело: <https://www.armyfm.com.ua/dzvin-pamyati/>

Стіна пам'яті, Київ, Михайлівська площа

Пам'ятник загиблим героям АТО. смт Іваничі, Волинська область

Джерело: <https://memorybook.org.ua/memorial/memvolynska.htm>

**с. Лисовичі, Стрийський район,
Львівська область.**

Джерело: [https://memorybook.org.ua/
memorial/memlvivska.htm](https://memorybook.org.ua/memorial/memlvivska.htm)

Пам'ятник загиблим воїнам АТО. м. Радомишль

Джерело: [https://memorybook.org.ua/memorial/
memlvivska.htm](https://memorybook.org.ua/memorial/memlvivska.htm)

Меморіальна дошка до річниці виходу з Дебальцевого. м. Вінниця.

Джерело: <https://memorybook.org.ua/memorial/memvinnicka.htm>

Пам'ятник воїнам Переяславщини, які загинули за Україну. м. Переяслав.

Джерело: <https://memorybook.org.ua/memorial/photo/pereyaslav1.jpg>

Пам'ятник героям російсько-української війни. м. Доброслав, Одеська область

Джерело: <https://memorybook.org.ua/memorial/memodeska.htm>

Пам'ятний знак загиблим співробітникам СБУ. м. Одеса

Джерело: <https://memorybook.org.ua/memorial/memodeska.htm>

Угорі: Пам'ятник Героям АТО. м. Кривий Ріг

Джерело: <https://memorybook.org.ua/memorial/memdnipropetrovska.htm>

**Алея тимчасово не ідентифікованих захисників
України Кушугумського кладовища м. Запоріжжя**

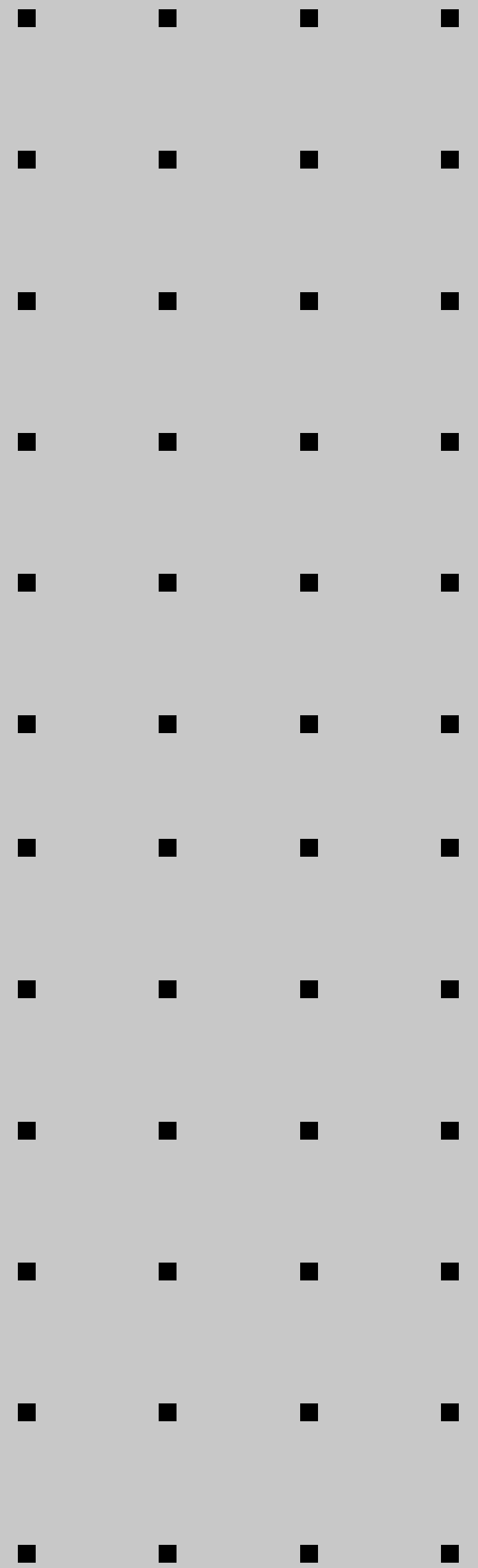
**Пам'ятник бійцям, які загинули у війні
на Донбасі. м. Бориспіль.**

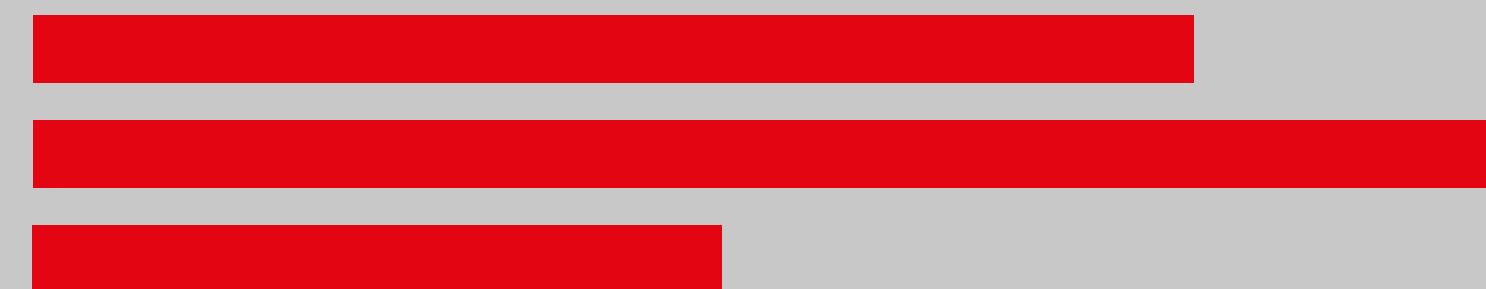
Джерело: <https://memorybook.org.ua/memorial/photo/kiev4.jpg>

• **ЮРИДИЧНІ АСПЕКТИ ПОЛІТИК І ПРАКТИК ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ЗАГИБЛИХ ВІЙСЬКОВИХ.**

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ.

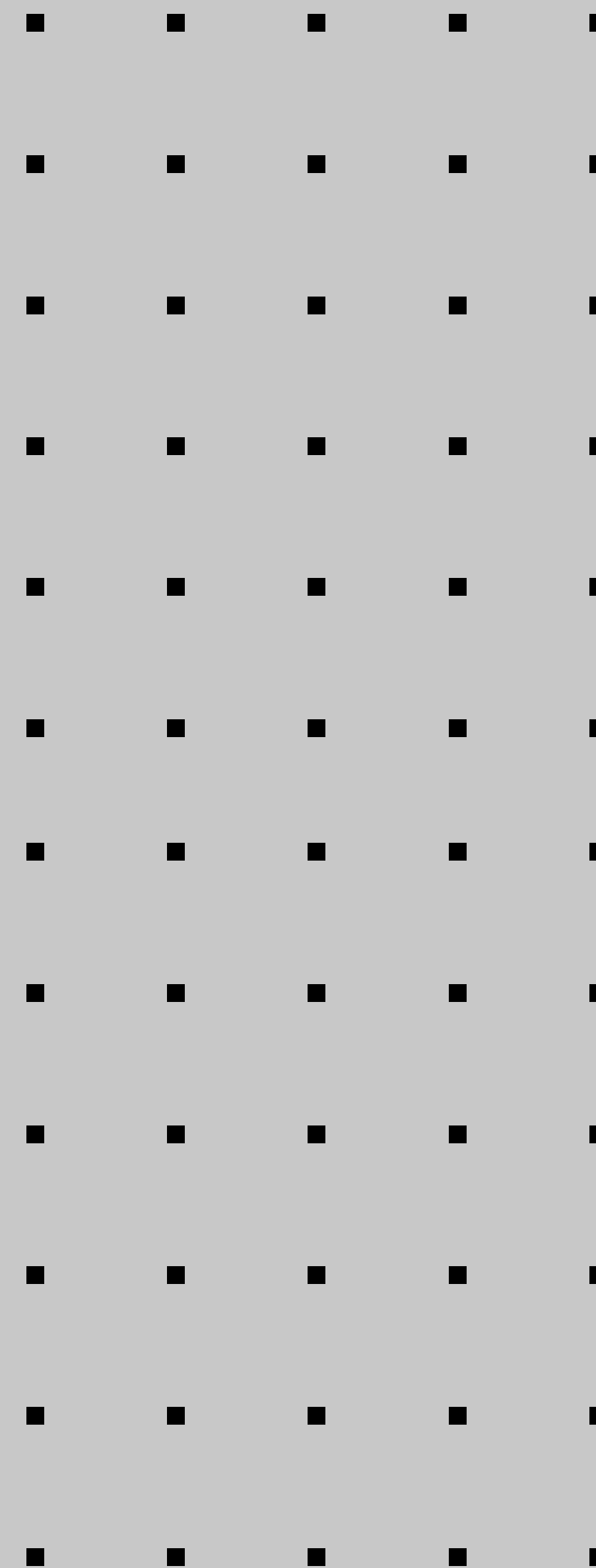
«Юридична Сотня» — всеукраїнська правозахисна громадська організація, яка надає соціально-правовий захист учасникам російсько-української війни, членам їхніх сімей, а також членам сімей загиблих.

У розділі досліджені три основні змістовні блоки:

- законодавчі особливості поховання загиблих військовослужбовців;
- вшанування пам'яті;
- підтримка родин загиблих.

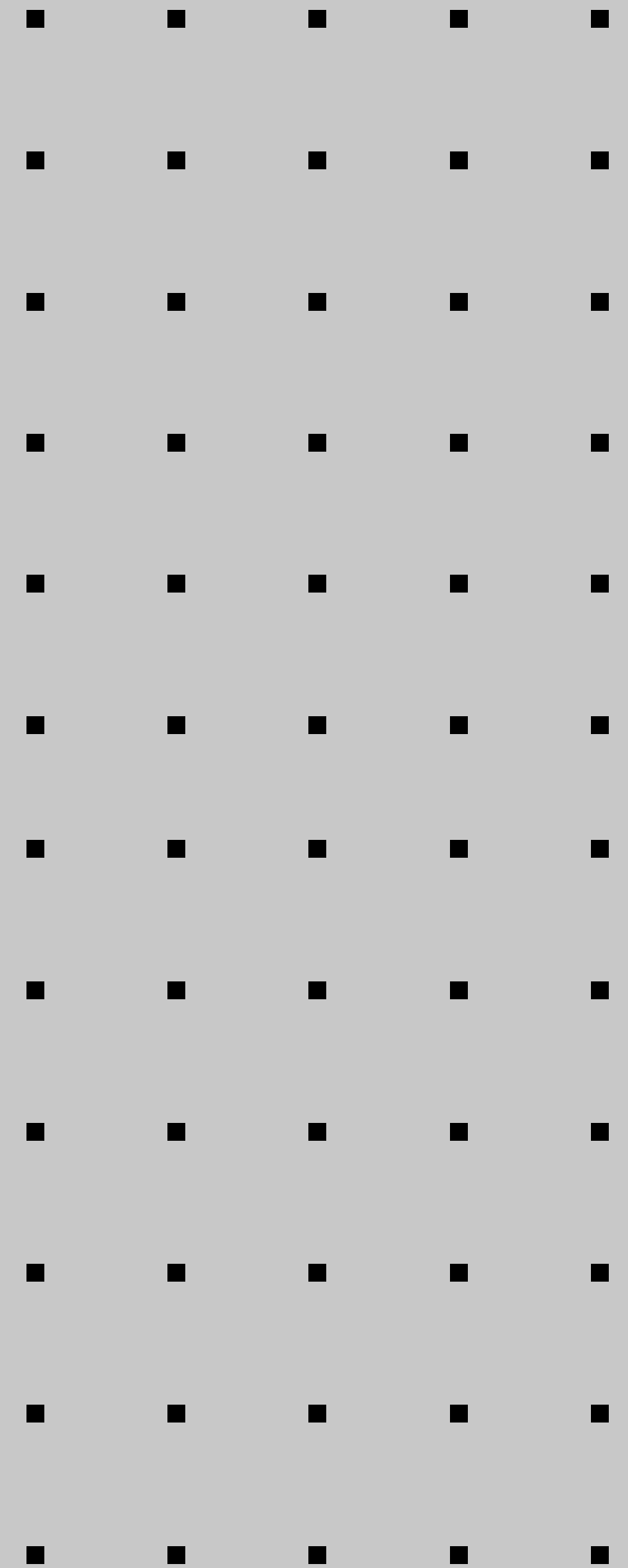
• ВІЙСЬКОВИЙ ПОХОВАЛЬНИЙ РИТУАЛ

Загальна церемонія:

- прощання;
- транспортування;
- поховання (кремація).

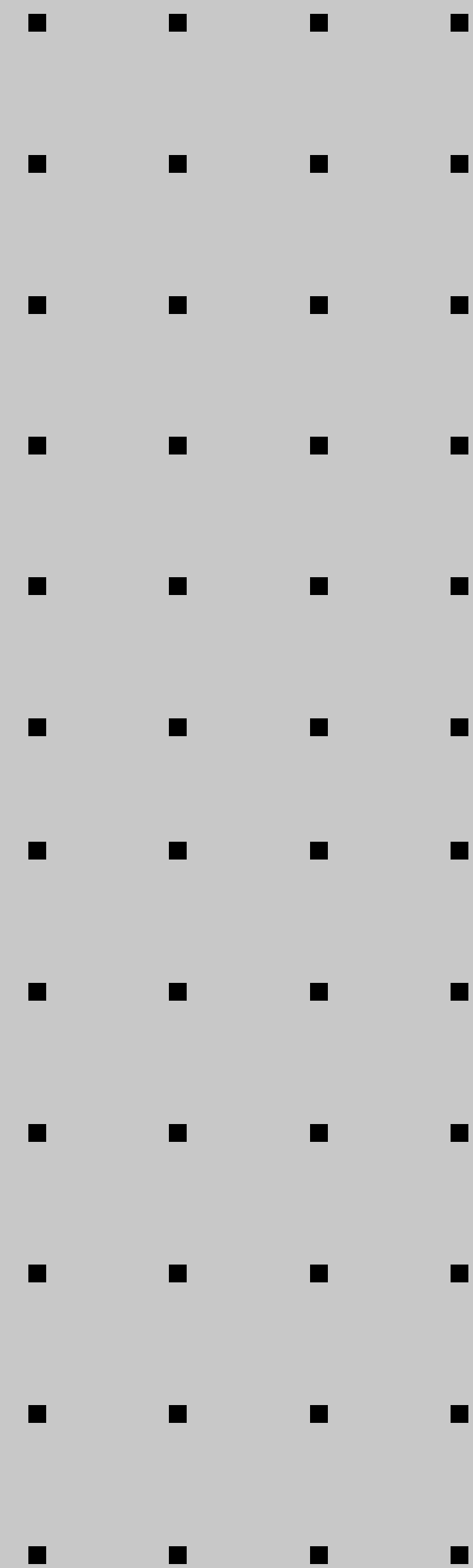
Спеціальна церемонія:

- вшанування;
- прощання;
- транспортування;
- поховання (кремація).

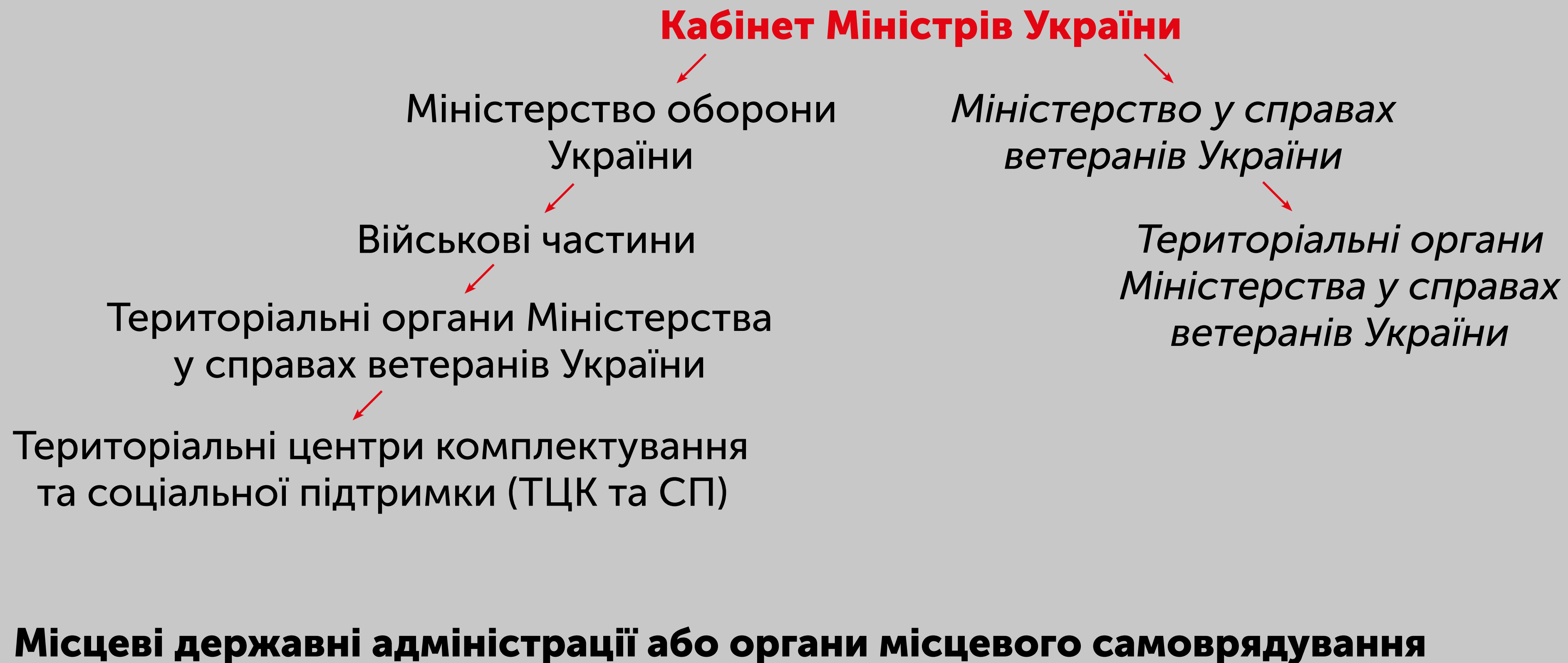

• ВІЙСЬКОВІ ПОХОВАННЯ НА КЛАДОВИЩАХ

Український інститут національної пам'яті розробив **Рекомендації для місцевих органів влади**, що включають в себе інформацію про сектори військових поховань.

• ВІЙСЬКОВИЙ ПОХОВАЛЬНИЙ РИТУАЛ

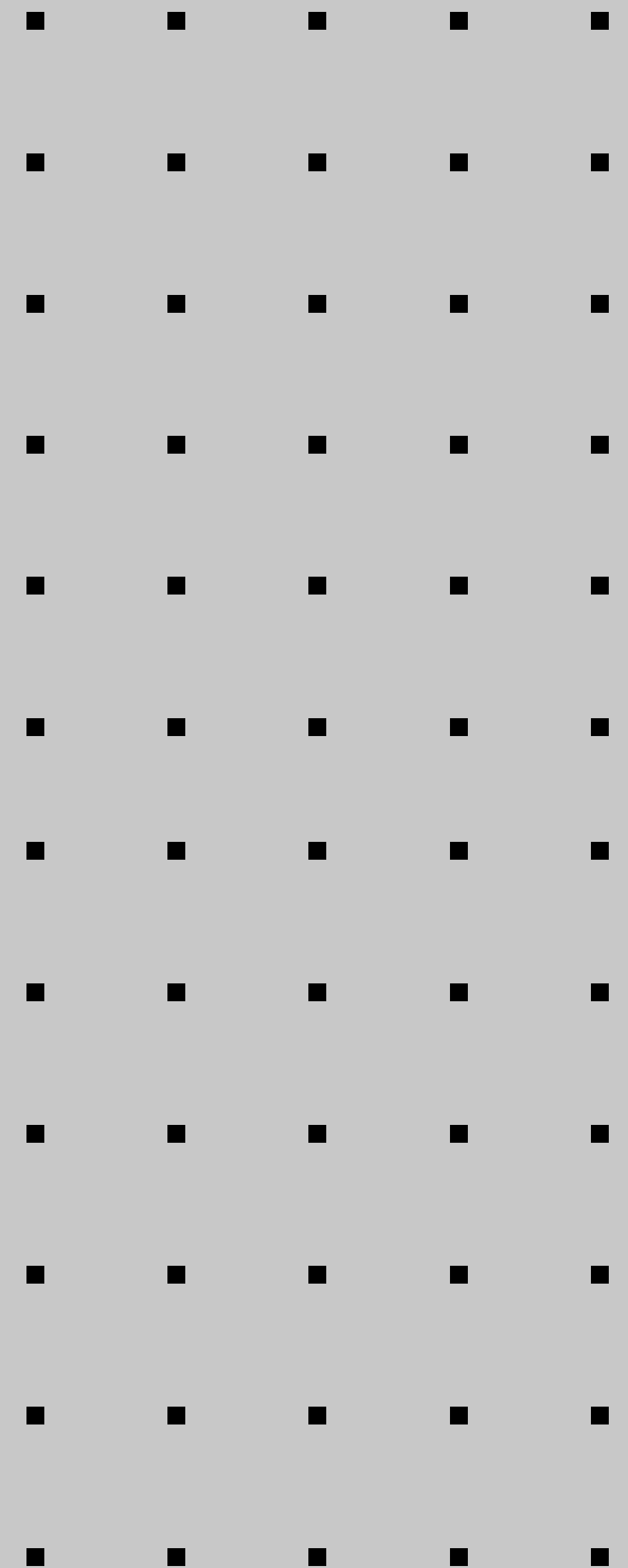

• СТАН ВИКОНАННЯ ДЕРЖАВНИХ ПРОГРАМ ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ

Стратегічний документ: ПРОГРАМА УРЯДУ

Стратегічні пріоритети Мінветеранів:

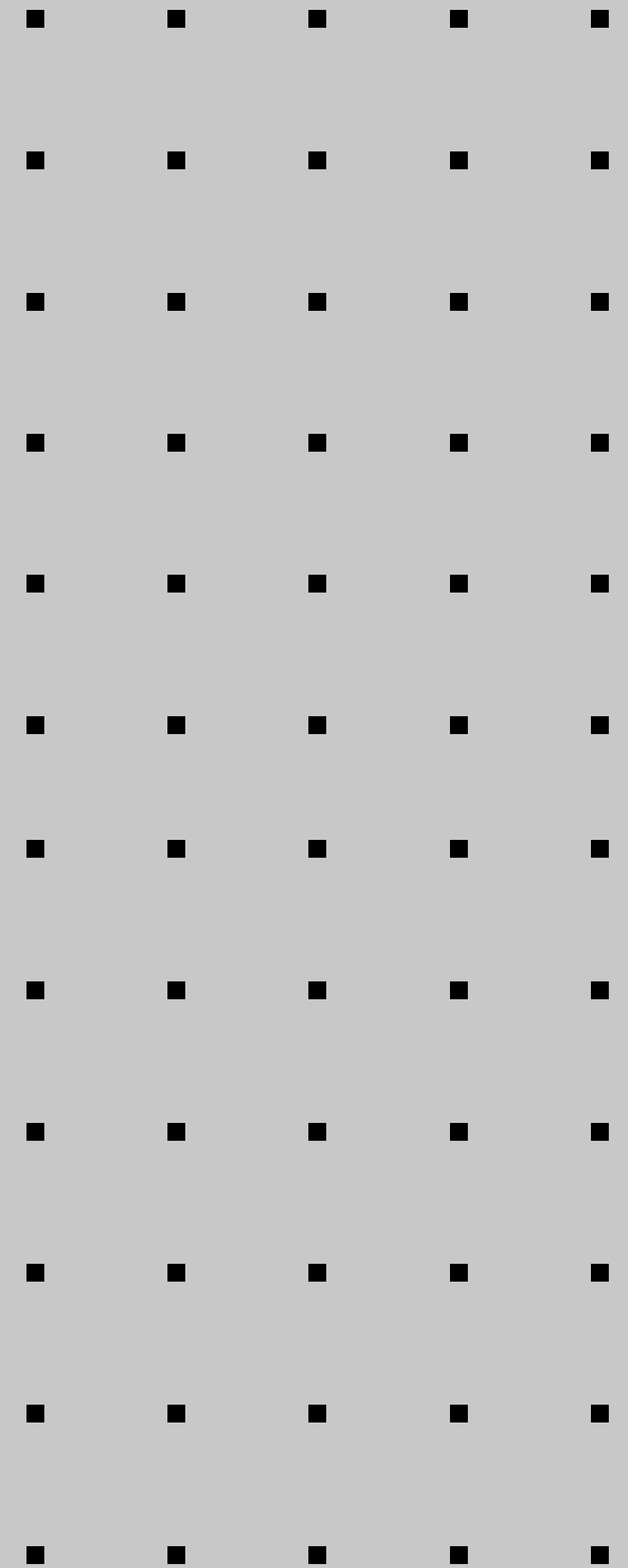
- відновлення та повноцінне життя;
- пам'ять і повага;
- реінтеграція в суспільство.

• ПІДТРИМКА РОДИН ЗАГИБЛИХ. ЗАКОННІ ПРАВА ТА РЕАЛЬНИЙ СТАН СПРАВ

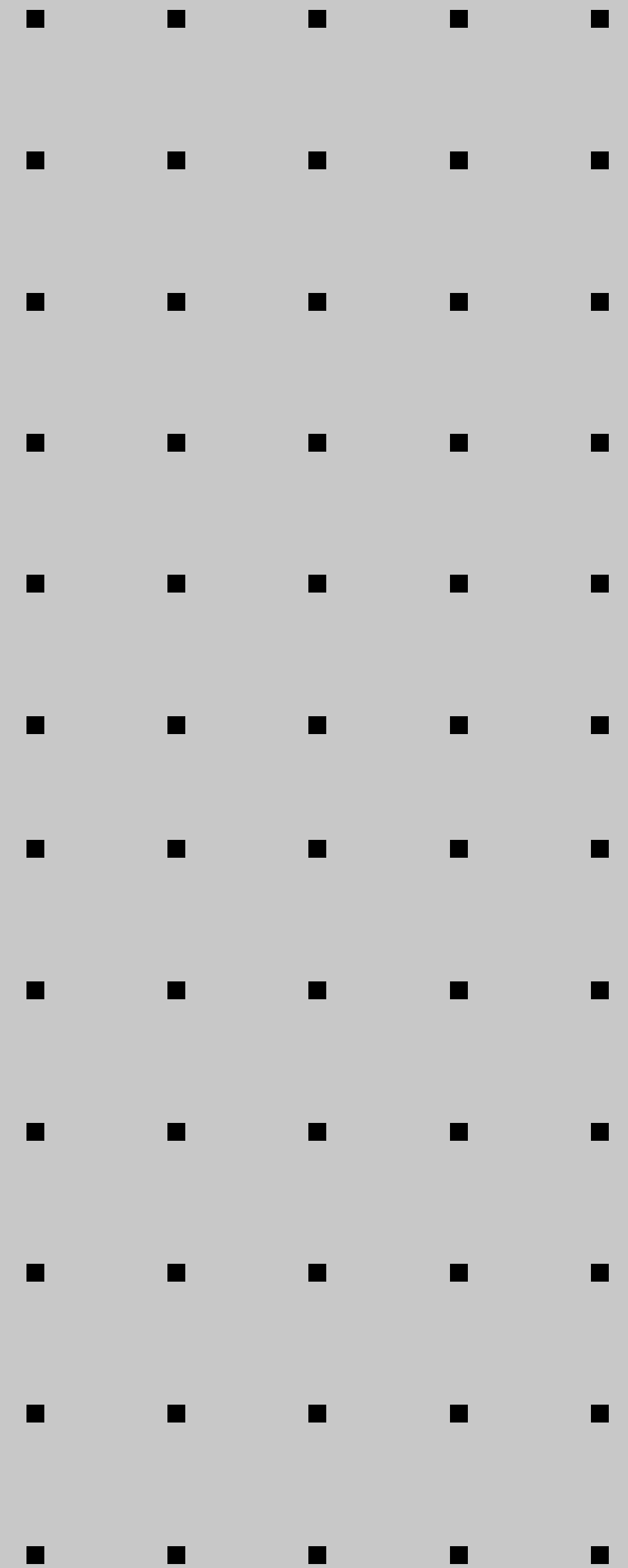
Родини загиблих потребують додаткового особливого ставлення з боку суспільства, що гарантується державою.

Система підтримки родин загиблих полягає в переліку пільг та виплат, більша частина яких передбачена ст. 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії соціального захисту».

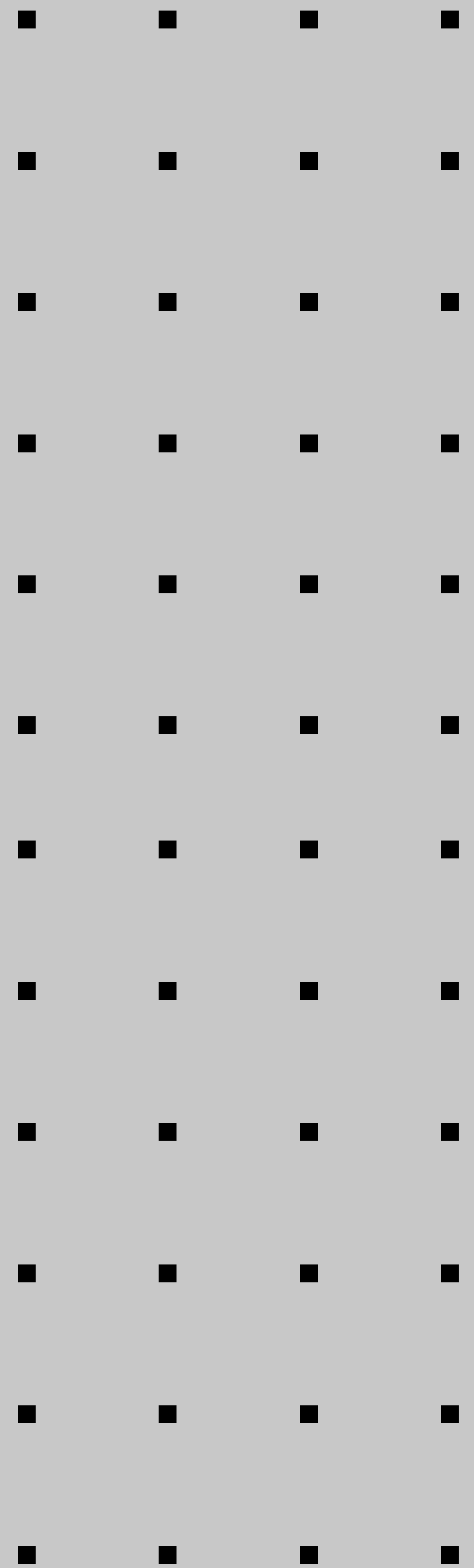
• РЕКОМЕНДАЦІЇ

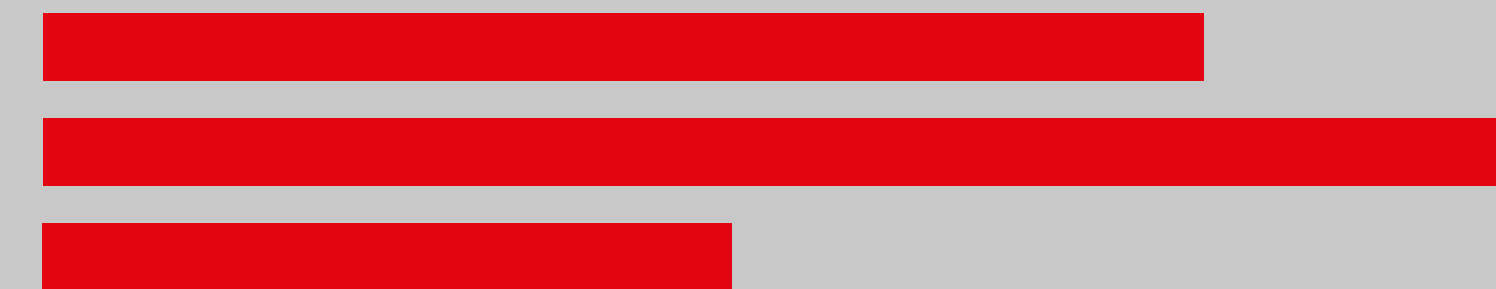
- Утворити та забезпечити роботу Національного меморіального комплексу шляхом прийняття проекту №4225 в другому читанні та в цілому.
- Покращення співпраці між різними органами влади, в тому числі Верховною Радою. Наявна Програма Уряду не була підтримана парламентом.

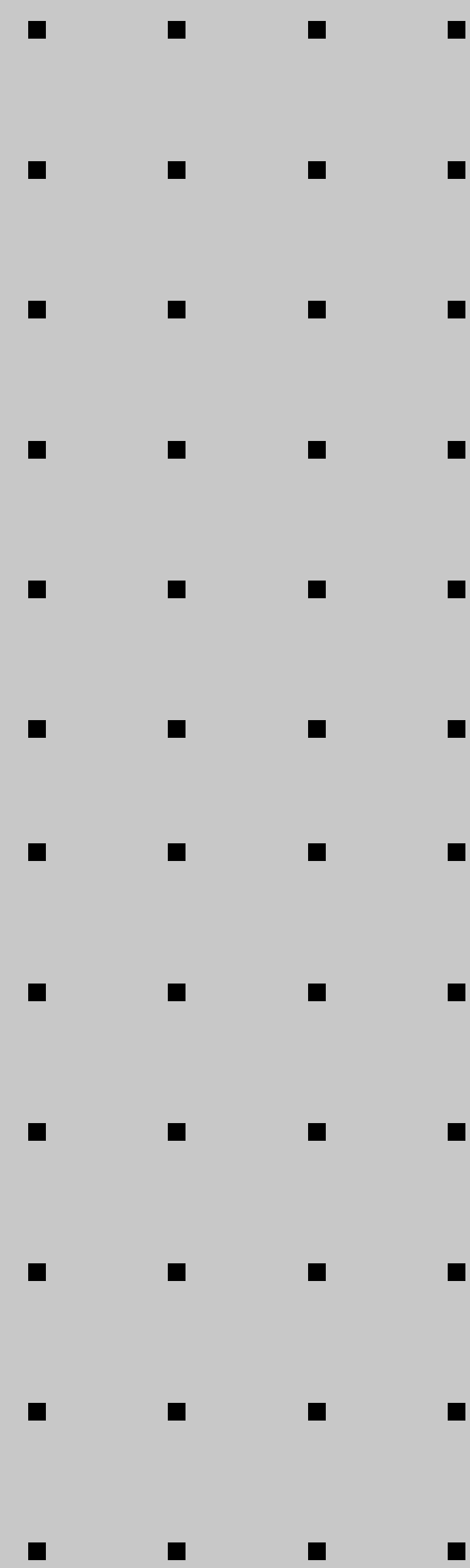
• РЕКОМЕНДАЦІЇ МІНІСТЕРСТВУ У СПРАВАХ ВЕТЕРАНІВ УКРАЇНИ

- Перегляд законодавчих особливостей розрізнення поховань загиблих\померлих військовослужбовців на спеціальний та загальний поховальний ритуал.
- Підвищення рівня поінформованості ветеранів та членів їх сімей про можливість проведення поховального ритуалу.
- Отримання доступу Мінветеранів до статистики самогубств серед ветеранів та військовослужбовців.

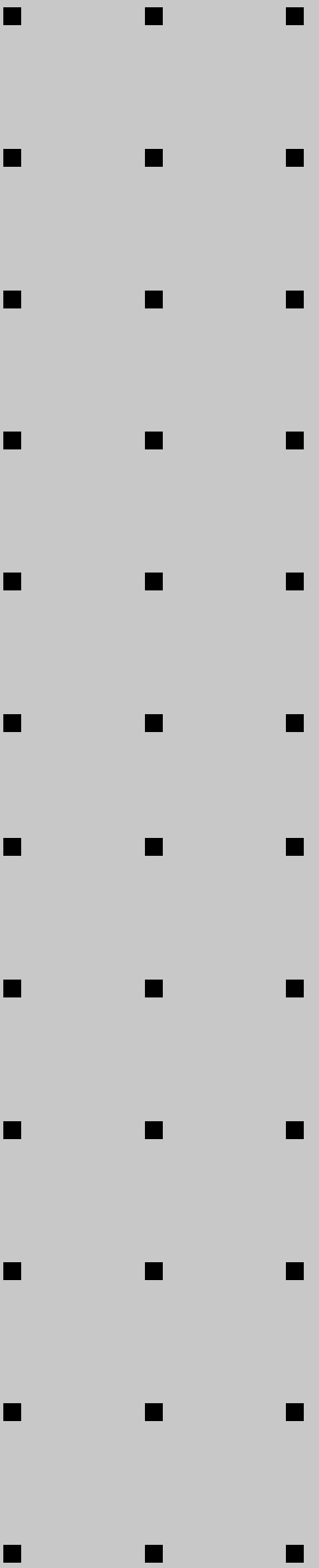

- Вдосконалення системи збору даних щодо загиблих (померлих) у бойових діях на Донбасі.
- Формування стратегічних планів із переліком системних заходів у сфері вшанування пам'яті.
- Утворити та забезпечити роботу Національного меморіального комплексу.
- Створити та забезпечити роботу меморіалу українських героїв.
- Загалом система державної підтримки ветеранів та їхніх сімей потребує реформування.

• РЕКОМЕНДАЦІЇ МІНІСТЕРСТВУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

- Підвищення рівня поінформованості ветеранів та членів їх сімей про можливість проведення поховального ритуалу через місцеві військові комісаріати.
- Утворити та забезпечити роботу Національного меморіального комплексу.
- В частині підтримки родин: система оповіщення про загибель (смерть) військовослужбовців потребує доопрацювання, оскільки трапляються випадки попереднього розголошення імен загиблих.
- У процедуру оповіщення сім'ї варто додати фахівця з психологічної підтримки, потрібно додати також присутність юристів.

....
2021
2020
2019
2018
2017
2016
2015